

TATAR MÜZİĞİ SANATÇILARI VE ABDULLAH TUKAY (ŞAİRİN HAYATINDAN BAZI SAYFALAR)

F. H. CEVHEREVA

Aktaran: Gözde GÜNGÖR

Özet

Anton Aleksandroviç Eyhenvald, Tatar müzik sanatının ve müzik folklorunun gelişmesinde büyük pay sahibidir O, halk ezgilerini ve türkülerini toplayıp bu ezgileri batılı usullerle işlemiştir. Bu çalışmada A. A. Eyhenvald'in Tukay'la olan ilişkisi üzerinde durulacaktır.

Anahtar kelimeler: Abdullah Tukay, Tatar müziği, Anton Aleksandroviç Eyhenvald.

Abstract

Anton Aleksandrovich Eyhenvald is the person who owns a share in the development of Tatar musical art and music folklore. He collected folk songs and songs and processed the mentioned folk melodies with western-style methods. This study will focus on A.A. Eyhenvald's relationship with Tukay.

Key words: Abdullah Tukay, Tatar music, Anton Aleksandroviç Eyhenvald.

Büyük şairimiz Tukay'ın hayatının pek çok sayfası artık iyi bilinmektedir. Yılların akışı içinde asırların aralığı açıldıkça Tukay'a dair anları açıklama imkânı da azalıyor gibi. Ancak, “Şimdi bütün beyaz noktalar açıldı.” denecek bir sınır noktası da koyulamıyor. Çünkü şairimizin şahıs olarak gücü o kadar fazla ki, kim bilir peşinden kimleri sürüklemiş, kim bilir kimlerle etkileşimde bulunmuş ve bu karşılıklı gelişim, ilerleme hangi sanatsal büyüklüklere erişme imkânı doğurmuştur. Bugün dahi bu büyük şahsiyetin izlerini bıraktığı patikalar kim bilir hangi taraflardan çıkar. Elbette, şairin yaşamını ve sanatını öğrenmeye ciddi bir bakış maksadıyla yıllar önce söz edilen özel ansiklopedi işine başlanmış olsaydı pek çok patika açılarak o yollardan Tukay ile birlikte anılan daha destelerce kadronun isimleri açıklanmış, şairin sanatına, hayatına dair değerler görülmüş olurdu. Ancak bunların hepsi de istek kipinden öteye geçemedi. Yine de geleceğe ümitle bakma kıvılcımı birçoklarında sönmemiştir. Kim bilir, belki meselenin ilerlemesi Tukay yönünde bir faydaya dönüşür.

Biz ise burada, çağımızda Tatar sanatı tarihinde pek parlak bir iz bırakıp hak etmediği şekilde unutulmuş kompozitör Anton Aleksandroviç Eyhenvald'ın Abdullah Tukay ile ilişkilerine değineceğiz. Öncelikle bu iki şahsa dair ne tür bilgilerin dikkatimizi çektiğini açıklamak istiyoruz.

1974'te yayımlanan *Abdullah Tukay Bibliyografik Dizini (1956-1970)* isimli çalışmayı tamamıyla başka maksatlarla incelerken L. Rubinşteyn'in "Şalyapın ve Tukay" konulu makalesine gözümüz takıldı. Bu makale "Sotsialistik Tatarstan" gazetesinin 26 Nisan 1970 sayısında G. Rehim tarafından *Drujba Narodov* dergisinin 1966'daki 4. sayısından tercüme edilerek yayınlanır. Makalenin açıklama yazısında dizinin yazarları Lele Haydarova ve Nailye Ahmetzyanova: "Tukay'ın Şalyapın'le karşılaşması ve kompozitör Eyhenvald'ın 'Su Anası' manzumesinin motifleri üzerine opera yazması konusunda..." diye yazmaları bizi araştırmaya sevk etti. En ilgimizi çeken şey makalenin içeriğinde de söylendiği üzere, Anton Eyhenvald'ın Tukay'la tanışarak onun sanatıyla ilgilenmesi ve bu hususu L. Rubinşteyn'e anlatması oldu. Çünkü Anton Aleksandroviç Eyhenvald yukarıda da söylendiği gibi Tatar profesyonel müzik sanatı ve Tatar müzik folklorunun gelişmesinde büyük pay sahibi kişilerden birisidir. O, belgelerden de bilindiği üzere XIX. asrın sonları ile XX. asrın birinci çeyreği arasında birçok Tatar köyünü dolaşarak Tatar halk ezgilerini, türkülerini toplar. Bunları harmanlayarak Kazan'da (1923) ve Paris'te (Ağustos, 1926) Tatar, Başkurt ve doğu halkları ezgilerinden oluşan senfonik konserler verir. Bu asrın aydınları, kompozitörün halk ezgilerinin Tatar tınılarını koruyarak Avrupai usulde işlemesine hayran kalırlar. Paris'te verilen konser çok başarılı olur. Avrupalılar birkaç gün boyunca gittikleri konserleri dolu salonlar ve güçlü alkışlarla takdir ederler. Eyhenvald, aynı zamanda Tatar ezgilerini işleyerek çeşitli türde eserler veren kişidir. O, Tatar ezgilerinden oluşan "Dada", "Su Anası" operalarının yazarıdır da. (Nigmédzyanov 1964: 25-38) A. Eyhenvald yukarıda anılan makalede L. Rubenştayn'a F. İ. Şalyapın'le Paris'te tanıştıklarından, bu karşılaşma sırasında Tukay'a ilişkin düşüncelerini aktardığından bahseder. F. İ. Şalyapın: "Kazan'da M. Yu. Lermantov'a benzeyen bir şair vardı. O delikanlının bakışları zeki; fakat yaşlılarınkı kadar ağırdı. Lermantov gibi pek erken ölüp gitti. 'Bir söz söylemeye cimrileşsek de akıllı fakire; çiçek gibi diller dökeriz paralı ahmağa' dizeleri de onundur. Odessa'da martılara *martın*, derler. Ben Tukay'ı dışarıya kapalı *martınlara* benzettim. Kendi denizinden, dalgasından, özgürlükten mahrum kalmış martınlar... Göz önüne getirebiliyor musun?", der. Anton Eyhelvand, F. İ. Şalyapın'e Tukay ile tanışmış oluşunu, ondan yaşça biraz büyük (11 yaş) olsa da dostane ilişkilerde bulduklarını söyler. Tatar halk türkülerini işlediği zamanlarda şairin gösterdiği yardımdan bahseder. Arkadaşı L. Rubenşteyn'a kendisinin "Su Anası" operasını da F. İ. Şalyapın'in ilaveleriyle Tukay'ın eserlerinin motiflerine dayanarak yazdığını söyler. Tatar köylerine birlikte gittikleri, o köylerde Tukay'ın köylülere halk türkülerini derlemenin neden gerekli olduğunu açıkladığı hususunu anlatır (Rubenşteyn 1966: 128).

Bu makaleden sonra araştırmalarımızı daha da canlandırdık. Çünkü bizim zaten A. Eyhenvald'ın Kazan'a ilk olarak 1893'te N. F. Katanov'la birlikte Tatar, Başkurt, Çuvaş köylerinde araştırma gezilerine, derlemelere katılmak için geldiği ve 1915'te bunu yinelediğine ilişkin malumatımız vardı. Bu bilgilere dayanırsak Tukay, Eyhenvald'la hiç karşılaşmamış olmalıdır; fakat şurası da açık ki karşılaşmamış olsa

L. Rubenşteyn'a bu konudan bahsetmezdi. Bu soruya cevap bulma yolunda epeyce uzun araştırmalarla karşı karşıya kaldık. Nihayet, sorumuza cevap verecek materyale ulaşma imkânımız oldu. Biz böyle bir bilgiye Eyhenvald'ın yaşadığı çağlarda (d. 1875–ö. 1957) Tukay'ın doğumuna ilişkin tarihi belirlemek üzere yapılan süreli yayımlar üzerinde araştırma yürütürken rastladık.

1946'da Tukay'ın doğumunun 60. yılı vesilesiyle *Krasnaya Başkiriya* gazetesinin 26 Nisan sayısında “Strastny Poklannik Muziki” (Müziğe Tutkun Şahıs) adlı makale yayımlanır. Bu makalenin yazarı Anton Eyhelvald'dır. Bu makalede Eyhelvald, 1907-1911 yılları arasında Kazan Üniversitesinin deneysel fonetik odasında N. F. Katanov'la birlikte çalıştığından bahseder. O, bu dönemde Tatar ve Başkurt türkülerini düzenlemekle meşguldür. Avrupa müziğini oldukça iyi bilen kompozitöre Tatar ve Başkurt halkının ezgilerindeki armonik özellikleri algılamak hayli karmaşık gelir. Eyhenvald'ın söylediğine göre, Tukay ona bu işinde çok yardımcı olur. O, bu konuda şöyle yazar: “Benim bu bilimdeki ilk adımlarım ve halk cırları sayesinde bu alanda eriştiğim başarılarla Tukay yakından ilgilenir. Kazan Üniversitesi Deneysel Fonetik Bölümünde çalışırken Tukay ile sık sık karşılaşıyordum. Saatlerce onunla iki dost gibi sohbet edip oturuyorduk. Tukay, Tatar ve Başkurt müziğinde kullandığım armoniye dikkat ediyordu. Profesyonel müzik bilgini olmasa da Tatara has veya yabancı olan armoniyi acayip bir derecede sezip hissediyordu. Tukay bana çok şey öğretti. Tukay eğer müzik tahsil etse, müzikle meşgul olsa ondan çok iyi bir kompozitör olurdu, çünkü onun okuduğu türkülerin çoğu, insanın içinde pek derin bir duygu bırakıyordu.” (Eyhenvald 1946: 3)

A. Tukay'ın yaşamına ve sanat hayatına göz attığımızda onun Tatar köylerinde halk ezgilerini kaydettiği hususunda bir bilgiye rastlamadık. Bu yüzden söz konusu mesele iyice açıklığa kavuşturulmayı ve üstünde detaylı analizler yapmayı gerektiriyor. Aynı şekilde Tukay'ın Nisan 1910'da Şark Kulübünde verdiği ünlü “Halk Edebiyatı” konferansında Tatar halk müziğine dair epeyce ciddi teorik düşünceler dile getirebilmesi onun bir müzik uzmanı ile etkileşimde olduğuna biraz işaret ediyor. A. Tukay'a bu konuda danışman olarak A. Eyhenvald'ın yol açması, belgelerle doğrulanan bu olayda hiç şüphe götürmez. Elbette, şair olarak da halkın yazgısı, sanatı için kaygılanan bir kişi olarak da çapı gayet büyük Tukay'ımızın izleri herhangi biri tarihin derinliklerinde kaybolamaz. Bu izler, XX. asır başının Tatar halkının yüzlerce patikasında bugün de parıldamakta. Onları görmek, biraz tozdan arındırmayı bilmek gerek.

Kaynakça

- Eyhenvald, A. A. (1946), *Strastny poklannik muziki*: Krasnaya Başkiriya 1946 ot 26 Aprelya.
- Nigmedzyanov, M. (1964), *Tatarskaya narodnaya pesnya v obrabotke kompozitorov*. Kazan, 25 – 38.
- Rubenşteyn, L. (1966), *Şalyapin i Tukay*: Drujba Narodov, 1966, No: 4, 128.
- Tukay, G. (1974), *Bibliografiçeskiy ukazatel'* (1956–1970). Haydarova L., Ahmetzyanova H., Kazan.